

RESEARCH WORK DURING THE PRACTICAL TRAINING OF THE STUDENTS SPECIALTY "SOCIAL ACTIVITIES"

HRISTINA KOLAROVA - VASILEVA

HRISTINA KOLAROVA - VASILEVA
LECTURER IN PRACTICE AT THE DEPARTMENT "SOCIAL WORK"
AT KONSTANTIN PRESLEVSKY – UNIVERSITY OF SHUMEN

BULGARIA

H.VASILEVA@MAIL.BG

ABSTRACT: PRACTICAL TRAINING OF STUDENTS IS ALWAYS AN EXPRESSION OF INTERACTION WITH SCIENCE AND ACQUIRED DURING THE LEARNING PROCESS KNOWLEDGE FROM THEM. NO DOUBT SCIENCE CREATES ABSTRACT PATTERNS OF PRACTICAL PROBLEMS IN ORDER TO KEEP THE UNIVERSAL SOLUTIONS TO FIND NEW SOLUTIONS TO EXISTING PROBLEMS AND TO FIND SOLUTIONS TO NEW PROBLEMS. THE EXAMPLES IN THIS ARTICLE ON THE RESEARCH WORK DURING THE PRACTICAL ACTIVITIES OF STUDENTS SHOWED GENERAL TRENDS STAND IN THEIR TRAINING IN UNIVERSITY EDUCATION: THROUGH THIS ACTIVITY ADAPT THE SCIENTIFIC PROCESS TO RAPIDLY CHANGING SOCIAL ENVIRONMENT; RECEIVES AND PROVIDES SCIENTIFIC INFORMATION CORRESPONDING TO ITS LEVEL OF DEVELOPMENT AND CURRENT NEEDS; ACQUIRE INNOVATIVE PRACTICES ARE APPLICABLE NOT ONLY IN THE SCIENTIFIC ENVIRONMENT AND IN DIFFERENT SPHERES OF PUBLIC LIFE; MASTER COMPETENCIES FOR SOCIAL DISSEMINATION AND APPLICATION OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE; SYSTEMATIZE KNOWLEDGE IS FUNDAMENTAL FOR MICROSTRUCTURE RESEARCH.

KEY WORDS: SCIENCE, PRACTICE, PRACTICAL TRAINING, RESEARCH WORK, SCIENTIFIC RESEARCH, FORECASTING, LONG-TERM FORECASTING, SOCIAL SERVICES, RISK GROUPS

Практическата подготовка на студентите винаги е израз на взаимодействието с науката и придобитите по време на учебния процес знания от тях.

Без съмнение науката създава абстрактни модели на практически проблеми с цел да съхранява универсални решения, да намира нови решения на съществуващи проблеми и да намира решения на нови проблеми. Винаги, когато става дума за разрешаване на вече известни проблеми, основна роля играе систематизирането на натрупана информация от страна на науката. Именно класифицирането и поддържането на бази от типови задачи и техните типови решения дават възможност да се използва едно и също решение за различни видове задачи в практическата дейност.

Важна в случая е връзката между наука и практика.

Натрупаните научни знания и завършените теории теория по презумпция изискват поредица от научни изследвания, каквито следва да бъдат посочени по-нататък в тази статия. Защото по-добрия начин за разрешаване на нов проблем в науката е именно научният поглед към решаване на конкретни практически задачи. Те зависят от конкретната ситуация. Може да се заяви, че решението на научни проблеми чрез експериментиране в практиката е най-сигурният път за развитието на науката. Това дава възможност при възникване в бъдеще на нов практически проблем да са налице вече потенциално готови решения.

В този контекст, реализирането на практически задачи в Катедра „Социална работа” на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски” – България организира практическата си работа със студентите, същевременно стремейки се към подпомагане подобряването качеството на образование чрез предоставяне на възможности за придобиване на практически опит и усъвършенстване на практическите умения в съответствие с потребностите на пазара на труда. Това е възможност и за улесняване прехода от образователната институция към работното място и повишаване успешната реализация на младите хора на трудовия пазар.

Изследователската работа в рамките на практическата дейност увеличава стимулите на студентите за обучение в реална работна среда. В рамките на такава дейност те научават как се разработват конкретни методики, материали и програми, свързани с научни изследвания; как се проучва и анализира състоянието на даден аспект в социалната сфера; как се създава инструментариум за реализиране на изследване и т.н.

В работата на катедрата по обсъждания въпрос имат особено значение няколко изследователски задачи, които студентите от специалност „Социални дейности” са реализирали в последните години, чието значение имат значение за развитието на научната материя на социалните науки.

Първото изследване е реализирано от екип студенти, под ръководството на **М. Янкова** [6, с.7-8], което си поставя за задачата да се изследват практическите възможности на социологическата анкета в сферата на дългосрочното прогнозиране. Отправна точка на екипа е тезата, че областите, към които социологическата анкета може да подпомогне футурологичното прогнозиране, най-общо формулирани, са следните:

- изучаване на социалните проблеми в обществото и на базата на това – изграждане на цялостна теория за бъдещото развитие на социалните дейности;
- идентифициране потребностите на рисковите групи и необходимостта от бъдеща спешна намеса за подобряването им;
- подобряване на грижата за децата в семейството и предотвратяване появата и развитието на рискови фактори по отношение на децата;
- равен достъп на децата от рискови общности и уязвими групи до качествено образование;
- превенция на изоставянето на деца;
- разработване на планове за трансформиране и закриване на социални институции;
- достъп на старите хора до качествена резидентна грижа в среда, максимално задоволяваща техните нужди;
- максимален достъп до услуги в изолирани населени места чрез мобилност на социалните услуги;
- иновативност и гъвкавост в планирането и управлението на социалните дейности;
- проучване и анализ на елементите на самите структури на социалните дейности, разработване на бъдещи подходи за мениджмънта, управлението и функционирането на социалните институции в обозримото бъдеще;
- гражданско участие в планирането и в наблюдението на социалните услуги;
- изграждане на междуобщински партньорства и публично-частни партньорства;
- мерки и дейности, свързани с други обществени сектори (като здравеопазване, образование, заетост, жилищна политика и инфраструктура), които имат отношение към ефективността на социалните услуги и са от ключово значение за

социалното включване и решаването на проблемите на рисковите групи и индивиди;

- при разработване на национални, регионални и областни стратегии за развитие на социалните услуги.

С *цел* потвърждаване на тази теза студентския екип самостоятелно разработва програма и инструментариум за изследване бъдещото развитие на социалните услуги в България. Благодарение на успешно приключилата им практическа работа се експлицират значими изводи и обобщения, които пряко кореспондират с тематичното развитие на научните теории, свързани със социалните дейности, а именно [6, с.18-19]:

1. Ще се повишава капацитетът на НПО, на юридически и физически лица, регистрирани по Търговския закон като доставчици на социални услуги. По този начин ще се засили процесът на деинституционализация чрез представяне на работещи решения за създаването на нови типове социални услуги от страна на неправителствения сектор.
2. От познатите към 2011 г. социални услуги в бъдеще ще се доразвиват най-вече „Приемна грижа”, „Център за обществена подкрепа” и „Домашен помощник”, при засилено изучаване и разпространяване на най-добрите световни практики и социални политики в тази област, които ще подпомагат и разширяват възможностите на лицата да водят самостоятелен и пълноценен начин на живот.
3. В условията на динамични социални промени, когато професията „Социален работник” се явява като една от най-необходимите и междудисциплинарни професии на XXI век, е необходимо при нейното овладяване да бъдат засегнати в по-голям обем дисциплини, свързани с работа в глобална среда, работа в рамките на Европейския съюз и информационните технологии.
4. Тенденциите за увеличаване броя на възрастните хора, вследствие срива в демографските показатели, сочат, че най-рисковите социални групи от населението в България ще бъдат безпомощни възрастни хора. Успоредно с това, в резултат на засилващите се тенденции за миграция и емиграция на значителна част от трудоспособното българско население ще се увеличава контингентът от представители на ромската общност, като потребители на социални услуги.

Друг студентски екип, под научното ръководство на **Ж. Жечев** успешно работи по установяване бъдещето на социалните услуги чрез реализиране на Контент – Анализ. Това се прави с оглед качествата на прилагания метод [2, с.40]: „Анализът на съдържанието може да бъде много полезен, например, когато се оценява важността и/или актуалността на определен социален проблем, към който е ориентирано изследването/извършваният мониторинг или оценка. Значимостта на този проблем може да бъде оценена посредством анализ на степента на неговото присъствие в националните или местните медии. Освен това може да бъде анализиран и специфичния контекст, в който този проблем се разглежда като значим за определени социални групи и тяхното специфично отношение към него.” Именно към специфичния контекст на проблема с бъдещето на социалните услуги се насочват изследователските усилия на студентите.

Екипът приблизително месец пребивава в читалнята на местната библиотека като [2, с.43]: „Проучени са национални ежедневници като *24 часа*, *Труд*, *Монитор*, *Телеграф*, *Сега*, *Република* за месец юни 2011 г.” Темата за социалните услуги в България присъства в тях, както следва [2, с.47-48]:

ТЕМИ	Брой позовавания
Закриването на институциите за деца в България до 2015 г.	49
Бъдещо разширяване на обхвата на приемната грижа за деца.	45
Бъдещо разширяване на обхвата на социалната услуга „Личен асистент”.	12
Бъдещо технологично подобряване на личните помощни средства на хората с увреждания.	4
Повишаване качеството на социалните услуги по посока на компютризацията им.	7
Намаляване броя на потребителите на социални услуги, свързано с бурното развитие на нанотехнологиите в близките 10-15 г. и в тази връзка – на лицата с увреждания.	2
Намаляване броя на ползвателите на социални услуги в близките 10-15 г. сред лица от ромски произход, свързано с ефективно реализиране на държавни политики по отношение на тях.	8
Увеличаване броя на лицата и институциите, предоставящи социални услуги за възрастни хора с оглед застаряването на българската нация.	3

Общите изводи, които се налагат от проведения контент-анализ, свързан с футурологична прогноза за социалните услуги в обозримото бъдеще на България през следващите 10-15 г., са насочени към:

1. социалните услуги за деца – закриване на детските институции и разширяване на приемната грижа;
2. подобряване на социалните услуги вследствие развитието на информационните и нанотехнологиите;
3. ограничаване на социалните услуги за лица от ромски произход вследствие на ефективни държавни мерки;
4. разширяване на обема от социални услуги, насочени към възрастните хора от застаряващата българска нация.

Като продължение на научните занимания на студентите по учебните дисциплини „Социология” и „Социални изследвания” е изследователските задачи, които решават в практическата си работа в три проекта, под научното ръководство на **С. Илиева** [3, с.21-36]. Първият от тях е учебното пробиране на възможностите на Метод Делфи, което в тази си рамка, се осъществява за първи път в България и български университет. Изследователската задсача, която се решава чрез този метод е прогнозиране на бъдещите рискови групи в българското общество през следващите 15 г.

Екипът е насочен към реализирането на тази прогностична задача посредством тази техника, защото [3, с.25-26]: „Делфи би могъл да се използва при решаването на различни икономически, политически и социални проблеми. Съществуват различни насоки на неговото практическо приложение при: изграждане на различни прогнози и планове; проектиране насоките на иновационната дейност; оценяване последиците от замърсяването на околната среда; разработване на социална политика и социални стратегии; търсене на възможности за по-добро използване на производствените фактори; търсене на резерви за повишаване на икономическата ефективност и др.” В този контекст интересът на студентите е насочен към реализирането на метода, който те торетично познават само от учебната си работа, в социалната сфера.

В следствие огромния си труд студентският екип достига да важни изводи, свързани с развитието на рисковите групи в българското общество, които се състоят в следното [3, с.33-34]:

- Мнението на експертите в реализирането на прогнозата акцентира върху *три рискови групи, които ще преобладават през следващите 10-15 г. в българското общество: обособени етнически групи, възрастни хора, лица с асоциално поведение и криминални прояви.*
- По отношение на посочените като рискови в бъдеще време, *обособени етнически групи*, сред работната група се оформя становището, че в основата на това стоят главно бедността и изолацията, в която се намират те, и които, ако не се преодолеят ще увеличат дела на социалните услуги, насочени към тези групи. При липса на адекватна политика на държавата, ромите са групата, която би могла да предизвика бъдещи тежки социални проблеми в държавата.
- Работната група се консолидира около мнението, че *възрастните хора/пенсионерите* са сред трите рискови групи посочени от експертите, поради материални и духовни проблеми, свързани с тяхната екзистенция – слабата платежоспособност на възрастните хора, освен че ги изключва от широк кръг обществено достъпни услуги за рекреация, отдих и почивка, нерядко ги лишава и от възможността да полагат адекватни грижи за здравето си. От друга страна, духовните проблеми идват от невъзможността им да отделят средства за културен живот, както и от силно ограничените им социални контакти. С оглед резкия спад на раждаемостта в България групата на възрастните хора все повече ще се увеличава, а от това следват и повече социални услуги, насочени към тях, при икономическа поддръжка на държавата.
- За да се ограничи разрастването в недалечно бъдеще на третата рискова група – *лица с асоциално поведение и криминални прояви*, работната група смята, че незабавно трябва да започне прилагането на ефикасни форми за индивидуална и групова психологическа работа, които да провокират потенциали за развитие и промяна в установената жизнена позиция.

*Друг студентски екип работещ под научното ръководство на С. Илиева е прилагането на Метод Ринги при решаването на изследователски въпрос: „Развитие на социалните услуги за възрастни хора през бъдещите 10-15 години.” Това е отново пробирание на метод, който е малко познат в България [4, с.51-52] - в основата на Метод РИНГИ стои и *принципът за консенсус*. Той е свързан с демократизацията на социалното управление и с нарастването на информационните потоци, което от своя страна води до усложняване при вземане на различни по своята същност решения. По тази причина все повече се налага те да бъдат взети с консенсус – съгласуване на всички спорни въпроси и различни мнения в процеса на изработка на решенията. Той се постига по пътя на общи обсъждания и консултации, а също така и с утвърждаване на различни методики, иновации и алтернативи.” При обосноваване използването на метода, научният ръководител се аргументира [4, с.55]: „Провеждането му е с учебна цел, с оглед повишаване знанията на студентите в областта на социалните изследвания и футурологичните знания. Прогнозното развитие на този въпрос се налага, поради застаряването на българската нация, и оттам – необходимостта от визия за социалните услуги, които ще се наложат в бъдеще за възрастните хора. Хората от третата възраст ще имат още по-висока потребност от социално подпомагане. Независимо от образователния си статус възрастните хора очакват да получават висококачествени, разнообразни и достъпни социални услуги. Различията в образователния статус на възрастните хора формират специфични очаквания, нагласи и изисквания спрямо социалните услуги.»*

Общите решения на участниците в РИНГИ се състоят в изработване на стратегически и конкретни цели за бъдещото развитие на социалните услуги за възрастни, състоящи се в следното [4, с.57]:

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ	КОНКРЕТНИ ЦЕЛИ
1. ПРЕВЕНЦИЯ НА СОЦИАЛНОТО ИЗКЛЮЧВАНЕ	1. Повишаване на информираността на хората от третата възраст и близките им за предоставяните социални услуги. 2. Идентифициране на групи хора от третата възраст в изявен риск от социално изключване. 3. Познаване на потребностите от социални услуги, консултиране и насочване към съществуващи социални услуги.
2. ПЪЛНОЦЕНЕН ЖИВОТ В ОБЩНОСТТА	4. Повишаване на активността и участието в живота на общността на възрастни хора в изявен риск от изолация. 5. Разширяване на обхвата и повишаване на качеството на социалните услуги в домашна среда. 6. Разширяване на обхвата и повишаване на качеството на социалните услуги в общността.
3. МОДЕРНА СОЦИАЛНА ИНФРАСТРУКТУРА	7. Модернизиране на материалната база в домовете за възрастни хора в съответствие с европейските изисквания. 8. Повишаване на капацитета на персонала за социална работа с възрастни хора. 9. Изграждане на връзки между домовете за възрастни хора и други услуги.
4. ЕФЕКТИВНО УПРАВЛЕНИЕ НА СОЦИАЛНИТЕ УСЛУГИ ЗА ХОРАТА ОТ ТРЕТАТА ВЪЗРАСТ	10. Ефективно планиране и управление на ресурсите за социални услуги за възрастни хора. 11. Оптимизиране на системата за оценка на качеството на социалните услуги.

Тисмените становища на участниците в РИНГИ са публикувани в сборник материали, посветен на изследователската практика, настоящия поотделно [1].

Научният ръководител на следващото изследване, основаващо се на Брейнсторминг, го предприема като метод смятайки, че [5, с.75]: „Прието е най-общо брейнстормингът да се възприема като начин на вземане на решения чрез поставяне на проблем пред група хора, които не са професионалисти в областта, в която е конкретният проблем. Това дава доста интересни и креативни решения на проблема, които често не са свързани дори с големи разходи и реструктурирания.”

С екип студенти от специалност „Социални дейности”, се реализира класически брейнсторминг [5, с.81-82], като в центъра на дискусиата се постави „Социалният проблем „деца раждат деца”. Бъдещи мерки за преодоляването му.”

Целите, които си поставя брейнстормингът са насочени към създаване на умения у студентите да: генерират идеи; смело да аргументират своите идеи пред група; проявяват творческо въображение по поставен проблем; уважават чуждото мнение, формулирано като идея; изказват всяка идея, дори тя да е слаба; формулиране на креативни решения по поставения за обсъждане проблем.

В резултат на генерираните и анализирани идеи, свързани с проблема „деца раждат деца”, по пътя на брейнсторминга изкристализираха следните решения насочени към бъдещо преодоляване на проблема [5, с.85-87]:

1. Стриктен контрол за спазване на българското законодателство от всички граждани на страната, без изключенията, които в настоящия момент се правят за ромската етническа общност. Това с особена сила да се отнася за чл.6, ал.1 от

- Конституцията на Република България, в който пише: „Брак може да сключи лице, навършило осемнадесет години.“ Принудата от страна на някои ромски родители децата им да живеят в брачно съжителство под 18 г., дори като традиция, да бъде криминализирана.
2. Да се приложи с цялата строгост целият арсенал от съществуващи нормативни текстове в Конституцията на Република България, Закона за закрила на детето, Наказателния кодекс и др. спрямо родители, допуснали ранни семейни съжителства на децата си, и спрямо мъже, които са консуматори на такива съжителства.
  3. С цялото уважение към традициите на ромската общност за ранни брачни съжителства, трябва да бъде създаден закон, който да забранява раждаемостта под 18-годишна възраст, по силата на който, ако това бъде допуснато по някакъв начин, родителите на тези деца да носят съдебна отговорност. Оправданията с традициите водят до неизпълнение на гражданските задължения по българското законодателство.
  4. Във връзка с неоправдано високата популация сред ромската общност, със законодателни мерки да се ограничи раждаемостта в ромските семейства до 2-3 деца. По възможност броят на децата да е обвързан задължително с трудовата заетост на родителите, както и със степента на тяхната грамотност. За целта да се изучи, адаптира и приложи китайският опит в ограничаване на раждаемостта.
  5. Същевременно да се предвидят законодателни мерки в посока на това, да не се изплащат социални помощи на малолетни майки, тъй като в значителна степен ранното раждане е специфичен „бизнес“ за ромите.
  6. Необходими са спешни радикални и ефикасни мерки за оgramотяване на всички рискови общности по въпросите на семейното планиране и правата на децата. Осигуряване на здравно образование на роми, свързани с ранни бракове и раждания. Разработване на програми по здравно и сексуално образование за младите хора във и извън училище.
  7. Реализиране на социални и икономически мерки за разрешаване проблема с безработицата сред ромите. Бедността поражда низши човешки страсти и реакции, каквото е явлението „деца раждат деца“.
  8. Активиране на неправителствените организации, но при строг мониторинг от страна на държавата или на общините, на финансовите средства, с които те оперират, тъй като много от организациите работещи по проблемите на малцинствата не използват ресурса си целево.
  9. Диференцирана подготовка на студентите от българските университети по специалности „Педагогика“, „Социални дейности“, „Психология“, „Медицина“, „Национална сигурност“ и др. за работа в ромска общност. Целева подготовка на такива специалисти от ромски произход.
  10. Приобщаването на ромите да става според Европейската рамкова конвенция за защита на националните малцинства – от една страна, да се поощрява спецификата на ромите като бит, култура и начин на живот, без да се робува на унификацията, но от друга страна, тези хора трябва да бъдат всячески поощрявани да се „отворят“ и възприемат ценностната система на българското общество, както и на Европейската общност, т.е. да се доближат максимално до европейския тип ценностна система.

Тисмените становища на участниците в РИНГИ са публикувани в сборник материали, посветен на изследователската практика, настоящия поотделно [1].

Посочените примери за научно-изследователска работа по време на практическата дейност на студентите показват общите тенденции, застъпи в тяхното обучение в рамките на университетското образование:

- Чрез тази дейност се адаптира научния процес към бързопроменящата се социална среда;
- Получава се и се предоставя на науката информация, отговаряща на нейната степен на развитие и актуални протребности;
- Придобиват се иновативни практики, приложими не само в научна среда, а и в различни сфери на обществения живот;
- Овладяват компетенции за социалното разпространение и приложение на научните знания;
- Систематизират се фундаментални познания за микроструктурата на научната дейност.

REFERENCES:

1. **The future of social services in Bulgaria. Futurological forecast. 2012:** Бъдеще на социалните услуги в България. Футурологична прогноза. Сборник научни публикации, Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”, 2012
2. **Zhechev, Z., 2012:** Жечев, Ж., Бъдещите социални услуги през призмата на Контент-Анализ, В: „Бъдеще на социалните услуги в България. Футурологична прогноза.” Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”, 2012
3. **Pieva, S., 2012:** Илиева, С., Метод Делфи при прогнозиране на бъдещите рискови групи в българското общество, В: „Бъдеще на социалните услуги в България. Футурологична прогноза.” Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”, 2012
4. **Pieva, S., 2012:** Илиева, С., Приложение на Метод Ринги при прогнозиране в социалната сфера, В: „Бъдеще на социалните услуги в България. Футурологична прогноза.” Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”, 2012
5. **Pieva, S., 2012:** Илиева, С., Брейнсторминг (Мозъчна атака) при прогнозиране в социалната сфера, В: В: „Бъдеще на социалните услуги в България. Футурологична прогноза.” Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”, 2012
6. **Yankova, M., 2012:** Янкова, М., Социологическата анкета като футурологичен метод, В: „Бъдеще на социалните услуги в България. Футурологична прогноза.” Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”, 2012